

v mezinárodním hnutí Pugwash⁶ a rozdílnou dynamiku ve vztahu vědců ke společnosti i mezi sebou navzájem. Jediný zahraniční účastník těchto panelů Marcin Jarzabek působí na Historické fakultě Jagellonské univerzity v Krakově. Ve svém příspěvku pod názvem *Historie vědy a orální historie — autobiografický rozhovor a expertní rozhovor* se zabýval orální historií jako účinným nástrojem dějin vědy obecně. Zaměřoval se především na oblast neoficiálních i polooficiálních kontaktů, neformálních pravidel a na skutečný vliv mezinárodní provázanosti vědců v kontrastu s domácím politickým vedením. Poslední příspěvek představil jeden z garantů panelu Tomáš Pavlíček pod názvem *Zkušenost akademické mobility a vzájemné propojování znalostí*. Na nestandardních modelech teorie množin poukázal na transfer informací mezi československými a polskými vědci, kteří zpřístupnili myšlenky P. Vopěnky a P. Hájka mezinárodní scéně pomocí souborů recenzí v angličtině.

Panel obecně poskytl velmi zajímavou platformu pro prezentaci výsledků výzkumu na poli dějin vědy s důrazem na deklarovanou cirkulaci vědění nejen mezi socialistickými, ale i kapitalistickými zeměmi. Právě tento koncept se těšil nemalému zájmu odborné veřejnosti, která jej přijala velmi pozitivně. (VH)

Kristýna Bernardová — Pavla Sýkorová — Vojtěch Hájek

***Propojení dějin a umění na konferenci Dějiny ve veřejném prostoru,
Centrum současného umění DOX Praha, 20.-21. října 2022***

Konference *Dějiny ve veřejném prostoru III* s podtitulem *Globální paměť* proběhla v říjnu 2022 v pražském Centru současného umění DOX. Nabídla bohatý program obsahující příspěvky, které spadaly do oblasti historiografie, didaktiky dějepisu, muzeologie, ale mimo jiné i umění. V rámci stejnojmenného kurzu na Filozofické fakultě UK jsme se na zmíněnou konferenci vypravili, přičemž pro mnohé z nás to byla vůbec první zkušenost s podobnou akcí. Výstupem naší návštěvy je tato recenze, která nemá obecně zhodnotit celou konferenci, ale naopak vypíchnout konkrétní aspekty akce. Prostor chceme dát právě propojení historie a umění, které se na konferenci objevilo. Umělecká linka spojující referáty v rámci obou dnů konference byla nepřehlédnutá a poskytla nám řadu podnětů k zamyšlení, jaký je vlastně vztah mezi uměním a historií, ať už z hlediska literatury, médií, historických eventů, paměti či divadla.

LITERATURA A PAMĚŤ

Propojení dějin a umění přirozeně vytváří prostor pro další proměnnou — pro veřejnost, na kterou působí a která ho nějakým způsobem recipuje a reflektuje. Jak se veřejnost vztahuje k dějinám, řešil panel *Literatura a paměť* skrze perspektivu soudobého historického románu, a to ze dvou rovin: Kamil Činátl rozebral jeho úlohu a recepci ve společnosti, Michal Sklenář pak jeho dopad na obraz dějin. Činátl

6 Joseph ROTBLAT, *Pugwash. A History of the Conferences on Science and World Affairs*, Praha 1967.

k tématu přistoupil skrze komparaci ohlasů čtenářstva nejen na české bestsellery *Šikmý kostel* od Karin Lednické a *Bílá Voda* od Kateřiny Tučkové, ale i na americký bestseller Colsona Whiteheada *Underground Railroad*. Kládl si při tom otázku, nakolik je způsob čtení historických románů lokálně český a nakolik tihne ke globálním trendům. Velmi podobné ohlasy u obou českých knih posloužily jako ukazatele populárních témat — mezi ně se řadí gender, lidé na okraji či zájem o autenticitu historického výzkumu. Ze srovnání s americkým prostředím vyplynulo, že v něm má historická beletrie mnohem větší mobilizační potenciál ve vztahu k politice než v prostředí českém.

Úlohu románu jako platformy formující a ovlivňující pohled laické veřejnosti na dějiny uchopil Michal Sklenář skrze rozbor přístupu Kateřiny Tučkové k církevním dějinám v *Bílé Vodě*. Celkově byl výklad pojat jako varování před problematickými prvky, jež přispívají k simplifikaci příběhu a román překlápějí do roviny zjednodušené a jednostranné interpretace historie. Sklenář upozorňuje na stereotypizaci postav a na slepou nekritičnost či naopak hyperkritičnost autorky, jako problematické se mu jeví také to, že se autorka vztahuje k minulosti skrze současné trendy. Naléhá na odborníky, aby své výstupy činili přístupnější pro širší veřejnost. Skutečné dějiny, uzavírá, jsou mnohem barevnější.

UMĚLECKÉ PŘÍSTUPY K PAMĚTI

V panelu *Umělecké přístupy k paměti* došlo na další propojení historie, paměti a umění. V prvním příspěvku představila Klára Kohoutová nové pohledy na místa paměti na příkladu romského sídliště Luník IX v Košicích, který byl v době před rokem 1989 vyloučen z jakýchkoliv uměleckých zásahů a kde umělecká díla začínají vznikat až v nedávné době, zejména ve spolupráci se Street Art Communication. Ve veřejném prostoru se tak vyvíjejí umělecká díla, která tuto ambivalentní situaci reflektují a paměť přenášejí. Reflexe tohoto současného vnímání umění však v příspěvku částečně absentovala. Příspěvek Terezy Arndt se týkal počátku landartu a diskutoval otázku jeho ekologického zaměření. Vycházel zejména z tvorby Zorky Ságlové nebo Eugena Brikcia. Tereza Arndt dospívá k závěru, že na počátku landartu byla spíše touha něco sdělit či vytvořit, než tematizovat ekologii — s poukazem na to, že některá díla byla ryze neekologická. Jako důležitý prvek v počátcích landartu identifikuje prvek hry, možnost návštěvníků aktivně participovat na umění a být tak jeho součástí. Ekologický rozměr v počátcích landartu však není možné identifikovat. Příspěvkem, který poukazyval na konkrétní možnosti popularizace dějin a připomínání si historických událostí ve spojení s uměním v nových perspektivách a kterému přisuzuji největší potenciál pro oblast veřejného prostoru, byl příspěvek Eriky Mészárosové. Ta představila své pojetí efemérních památníků jako angažovaných happeningů, ve kterých připomíná historii zapomenutých žen Slovenského národního povstání. Informace získané metodou orální historie od pamětnic povstání tlumočí do moderní vizuální podoby. Emoční zážitek z prožití „na vlastní kůži“, o který se Erika Mészárosová snaží, dokáže účastníky více oslovit a umožní uchovat prožitek déle v paměti. Pojetí památníku jako zážitku s využitím symboliky dané události skýtá potenciál i pro další popularizační činnosti. Tento příspěvek odrážel snahu o porušení stereotypního zobrazování

historických událostí ve veřejném prostoru novými netradičními metodami. Zároveň dokazoval, že umělecké intervence pojaté novými, netradičními způsoby nabízí pro oblasti historie významné možnosti. Tato otázka spolu s otázkou ochoty historické obce angažovat se v propojování umění a historie byla otevřena i v následné diskuzi. Propojení práce historika a umělce zejména v oblasti popularizace se jeví jako velmi podnětné, jelikož je to prostředí, kde se běžný člověk dostane s historií do styku nejčastěji a které na něj může nejvíce působit.

REFLEXE MÉDIÍ PAMĚTI

Vztah historie a umění z trochu jiné perspektivy řešily i dva panely *Reflexe médií paměti*, které se zaměřovaly na badatelský zájem o vzpomínání a roli paměti ve veřejném prostoru především prostřednictvím uměleckých počinů. Filip Liška z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy představil příspěvek, který se věnoval historickým událostem a jejich přednesu veřejnosti formou eventů. Konkrétně byla jako příklad použita akce, jejíž organizace se přispěvatel sám zúčastnil: „Moon50: Zpátky na Měsíc“ využila video projekci na Žižkovskou věž k připomenutí přistání člověka na Měsíci. Event je v zásadě popisován jako akce, jejíž úspěch a provedení je postaven na zážitku. Je ojedinělá a jednorázová, je to změna běžné situace, narozdíl například od muzejní expozice, a v účastnících se snaží vyvolat emoce a určité pohnutí, a tím pádem taktéž proces učení. Eventy se snaží předat své sdělení skrz příběh a dalo by se také říci, že mohou být prodány jako produkt. Těchto akcí se mohou účastnit lidé, pro které historie není koníčkem a kteří muzea a další edukační místa spíše nenavštěvují.

Julie Šormová, také z Filozofické fakulty UK, nabídla vhled do problematiky prezentismu a jeho projevů v kontextu současné popkultury, konkrétně v seriálech. Definice tohoto pojmu spočívá v tom, že lidé mají potřebu do historie vkládat své představy, myšlenky či pocity, které patří spíše do dnešní doby, a pomocí nich interpretovat minulost. Vede to k tomu, že v minulosti hledáme současné tendence a že paměť převládá nad historií, jelikož paměť můžeme znovu prožít a procítit. Zároveň to vede i k převaze moderních dějin ve výuce dějepisu. Nabízí se zde úvaha, nakoľik jde o specifický průvodní jev současnosti, jelikož lidé měli takovou potřebu vždy, a zda je to tedy i palčivý problém a mělo by se s ním pracovat. Ovšem podle mnohých autorů právě prezentismus vede k tomu, že zkoumání historie ztrácí smysl a ztrácí se tedy i smysl výuky dějepisu na školách. Julie Šormová si mimo jiné kladla otázku, co s tím? Jedno možné řešení předložila: sama historie by se měla stát prezentistickou a odpovídat na otázky, které dnešní dobu zajímají, ať už se jedná o otázku genderu, sexuální orientace či role romantické lásky. Zní to poměrně jednoduše, ovšem historici a učitelé dějepisu se s tím musí naučit vhodně zacházet. Zároveň by měli rozlišovat různé druhy prezentismu — ty špatné odsoudit a pokusit se vymýtit, s těmi dobrými začít pracovat. Jsou toho historici nebo učitelé dějepisu schopni? Problém totiž může spočívat v historii samotné, která nedokáže být ve všech svých oblastech prezentistická, nenabídne dostatečné množství pramenů — historici tedy ani nebudou s to na všechny otázky nalézt odpověď. Televizní umělecká produkce ovšem zájem o historii má, a proto je to pro historii výzva, která by neměla být zanedbána.

DIVADELNÍ PŘEDSTAVENÍ PRESENT: PERFECT

Mezi odlehčenější a méně tradiční součásti letošní konference patřilo mimo jiné i divadelní představení *Present: perfect* v divadle Alfred ve dvoře. Propojení historie a divadla není až tak časté, jako tomu je například u historie a literatury či historie a výtvarného umění. Na druhou stranu lze konstatovat, že v poslední době přibývá divadelních představení, která se zabývají konkrétní historickou událostí či osobností. Představení *Present: perfect* se však věnuje trendu, který se v poslední době objevuje nejen v historickém, ale i veřejném prostoru.

Představení začíná již příchodem do šatny, kde je každému divákovi přiděleno písmeno. Takto vznikne šest skupin (A-F). Diváci jsou pak po jednotlivých skupinách vpouštěni do sálu, kde na ně čeká muzejní expozice o pěti předmětech. Každá vcházející skupina dostává jiné informace než skupina předešlá. Tyto informace jsou přesnější, detailnější a spolu s příchodem dalších skupin se nadále mění. Oněch pět předmětů má souvislost s pěti významnými historickými osobnostmi: jedná se o Tomáše Garrigua Masaryka, Ivana Štěpanoviče Koněva, Winstona Churchilla, Franklina Delano Roosevelta a Václava Havla. Tyto osobnosti jsou ve svých domovských zemích vnímány pozitivně a tvoří nedílnou součást historie a národně-kulturní identity. Zatímco prvním skupinám jsou tyto osobnosti popisovány kladně, u poslední skupiny tomu tak není. Herečka-průvodkyně zdůrazňuje jejich špatné vlastnosti a činy, o kterých se nemluví. Představení končí úplným zdemolováním muzejního sálu a všech exponátů.

Jan Mocek, režisér a scénárista, během debaty po představení uvedl, že jednou z hlavních inspirací pro tuto inscenaci bylo hnutí Black Lives Matter, které se do širšího povědomí dostalo v roce 2020. Odkaz tohoto hnutí se přesunul ze Spojených států do Evropy, kde se událo několik událostí. Mezi nejvýznamnější patřilo odstranění sochy belgického krále Leopolda II. kvůli nechvalně známé belgické kolonizaci Konga. Ze dne na den změnilo vnímání jeho osobnosti. Mimo Black Lives Matter lze také připomenout odstranění sochy maršála Koněva v pražských Dejvicích. V souvislosti s jeho osobností se připomínalo krvavé potlačení maďarského povstání roku 1956 či podíl na srpnové okupaci ČSSR roku 1968.

Hlavní myšlenkou celé inscenace bylo poukázat na to, že ne každá osobnost je tak ideální, jak se na první pohled zdá či jak nám je prezentována. Idealizace v celonárodním celku způsobuje to, že jsou vyzdvihovány pouze kladné zásluhy, o těch negativních se mlčí. To pak vede k začlenění idealizované osoby do národně-kulturní identity. Inscenace vyzývala k vyváženějším a kritičtějším postojům k historickým osobnostem. Propojení divadla a historie má v tomto ohledu potenciál, který bohužel není až tak často využíván. Zvláště v současnosti, kdy podobně zaměřených divadelních představení přibývá. Divadlo totiž živě zprostředkovává příběh dané historické postavy či epochy a nabízí zajímavou alternativu k tradiční četbě populárně-naučné literatury, sledování dokumentů v televizi či vyhledávání informací na internetu. Nejen z tohoto důvodu zastáváme názor, že by se dějepisná divadelní představení měla zařadit do výuky na školách. Pro žáky se bude jednat nejen o zajímavé zpestření mnohdy nezáživného sezení ve školní lavici, ale je zde také pravděpodobnost, že divadelní představení zaujme více než učitelův výklad. Divadelní představení také může v hlavě žáka déle utkvět, a tak si žák danou látku bude déle pamatovat.

Konference obsáhla širokou škálu témat především prizmatem střední Evropy. Nabídla spoustu podnětů a impulzů pro popularizaci historických témat a pro hledání nových prostředků zpřístupňování historie ve veřejném prostoru. To se projevovalo i ve velkém zájmu o diskuze po konci jednotlivých panelů. Bohužel kvůli velmi častému přetažení jednotlivých příspěvků už moc času pro dotazy a rozvíjení diskuze nezbylo. Možná by organizátoři příště měli být důslednější v dodržování časových limitů a zároveň přednášející by tento program měli respektovat.

Jak ukázaly jednotlivé příspěvky konference, umění je nedílnou součástí historie a jejich vztah a vzájemné působení se projevuje v různých rovinách. Umění se může stát prostředkem popularizace historie, výsledek někdy ovšem může být nepřesný a zavádějící. Z tohoto důvodu na to historie a především samotní historikové musí reagovat, nezavírat před tím oči nebo to jen tak „shodit ze stolu“. Měli by využít příležitosti a navázat hlubší spolupráci a jak uvádí Julie Šormová, měli by udělat historii prezentistickou — a tak zvýšit zájem o dějiny, které nebudou zkreslující, ale stále atraktivní pro širší veřejnost.

Nemohli jsme zde zmínit všechny příspěvky, které nás zaujaly, zároveň jsme ani všechny přednášející nemohli naživo slyšet, jelikož konference probíhala i ve dvou blocích současně. Z konference ovšem existuje záznam dostupný na YouTube na kanále Ústavu pro studium totalitních režimů. Pokud vás tedy toto téma zaujalo, vřele doporučujeme se na záznamy podívat a za dva roky navštívit další ročník této konference.

Adéla Burketová, Tereza Dvořáková, Tereza Hállová,
Jana Lisztwanová, Zuzana Macháčková, Adam Šebek